

Житний Олександр Олександрович,
доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри
кримінально-правових дисциплін юридичного факультету
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

ІМУНІТЕТ ВІД НАЦІОНАЛЬНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ
ЮРИСДИКЦІЇ ЯК СПЕЦІАЛЬНИЙ ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СПІВРОБІТНИЦТВА СУБ'ЄКТІВ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Галузевий захист і регулювання співробітництва суб'єктів міжнародного права (держав, їх об'єднань, міжнародних організацій тощо) як загальновизнаного принципу міжнародного права і як соціально корисної й політично необхідної діяльності їх агентів відображає низка кримінально-правових інститутів – про видачу й передачу осіб, які вчинили злочин, про універсальний принцип чинності КК у просторі (більшістю криміналістів він пов'язується зі спільністю інтересів держав у боротьбі із окремими видами злочинів, що підштовхує їх до об'єднання у протидії таким посяганням, до укладення відповідних міжнародних угод). На забезпечення цього загальновизнаного принципу міжнародного права спрямовано норми про кримінальну відповідальність за посягання на життя представника іноземної держави (ст. 443 КК), за злочини проти осіб та установ, що мають міжнародний захист (ст. 444 КК). Одним з таких засобів є й визнання імунітету від національної кримінально-правової юрисдикції (ч. 4 ст. 6 КК).

Загальне правило національної кримінально-правової юрисдикції полягає в тому, що держава має всі права на здійснення кримінального переслідування в межах своєї території (територіальний принцип чинності закону про кримінальну відповідальність у просторі). Норми міжнародного права вносять у нього винятки на основі взаємності у міждержавних відносинах. Певний час таким винятковим положенням у кримінальному праві, що ґрунтувалося на міжнародних зобов'язаннях держави, був принцип екстериторіальності (позаземельності). У сучасному кримінальному праві

майже відмовилися від терміна «екстериторіальність». Натомість широкого вжитку набула категорія «дипломатична недоторканність» («дипломатичний імунітет»), яка була інтегрована до термінологічного апарату кримінального права з права міжнародного. У КК України вона стосується норми ч. 4 ст. 6 КК: «Питання про кримінальну відповідальність дипломатичних представників іноземних держав та інших громадян, які за законами України і міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, не є підсудні у кримінальних справах судам України, в разі вчинення ними злочину на території України вирішується дипломатичним шляхом». Згідно із міжнародним правом недоторканність цих суб'єктів зумовлена їх особистими імунітетами та привілеями, які надаються для створення найбільш сприятливих умов для здійснення ними своїх функцій.

Правовою основою дипломатичних імунітетів є суверенна рівність держав, уособленням яких у спілкуванні з представниками інших суб'єктів міжнародних відносин є дипломатичні представники. Водночас, до осіб, специфіку кримінально-правового статусу яких визначає ч. 4 ст. 6 КК, належать не лише дипломатичні агенти. У міжнародному праві серед імунітетів щодо національної кримінальної юрисдикції виділяють, крім дипломатичного, також імунітети міжнародних організацій та їхнього персоналу, імунітет спеціальних місій, консульський імунітет. Згідно зі своїми міжнародними зобов'язаннями Україна визнає непідсудність у кримінальних справах для кількох десятків видів осіб, які представляють різних суб'єктів міжнародних відносин. Численними є й джерела цих імунітетів (міжнародні конвенції, пакти, угоди, статути міжнародних і регіональних організацій та ін.). Отже, поряд з дипломатичним, ч. 4 ст. 6 КК забезпечує реалізацію в кримінально-правових відносинах й усіх інших видів існуючих в міжнародному праві імунітетів.

У кримінальному праві імунітети від кримінально-правової юрисдикції, які ґрунтуються на нормах міжнародного права, традиційно розглядаються як певний виняток лише з територіального принципу чинності кримінального

закону в просторі. Підтверджує це й чинний КК, у ч. 4 ст. 6 якого надання цього імунітету пов'язане лише з випадками вчинення злочину на території України (тобто якщо його було почато, продовжено, закінчено чи припинено на території України або якщо виконавець чи хоча б один зі співучасників якого діяв на території України). З цього випливає, що при вчиненні такими особами злочинів за межами нашої держави кримінально-правового імунітету в Україні вони позбавлені. Однак це не відповідає нормам міжнародного права, яке вимагає надання певним особам недоторканності в країні їхнього перебування й в інших, не передбачених у ч. 4 ст. 6 КК, випадках. Так, у ст. 31 Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 р. йдеться про недоторканність дипломатичних агентів незалежно від того, в якому місці цими особами було вчинене правопорушення (на території країни перебування чи у іншій державі). Отже, інститут імунітетів в міжнародному праві та норма ч. 4 ст. 6 КК різні за обсягом. Так, згідно з дипломатичним правом імунітетом від кримінально-правової юрисдикції України користується на її території й дипломатичний агент, який вчинив злочин за її межами. Це стосується й інших видів такого імунітету. Отже, імунітет від кримінально-правової юрисдикції України є винятком не лише з територіального принципу чинності закону України про кримінальну відповідальність, а й з реального, а також і з універсального принципів чинності останнього.